

MÁRKUS BÉLA

A „nemzeti megújhódás” szolgálatában

Klebensberg Kuno és az irodalom

MÁRKUS BÉLA (1945) Debrecen

Ha lassan is, de a közvélekedésben kezd talán elfogadottá válni, hogy Klebensberg Kuno 1922. június 16-tól 1931. augusztus 24-ig tartó vallás- és közoktatási miniszteri tevékenysége példa nélkül való a 20. századi magyar politikatörténetben, oktatási reformjai, a népiskolától a polgári iskoláig, továbbá az egyetemek létrehozásáig, nem utolsósorban a külföldi magyar intézetek felállításáig terjedő programjai az olyan elődeivel teszik egyenrangúvá, mint Eötvös József vagy Trefort Ágoston. Hogy életművének, munkásságának megítélése akár csak egy negyedszázad alatt is mennyit változott, azt jól érzékelteti az a különbség, amely két, hivatalosnak tekinthető összefoglalás között mutatkozott meg. Az egyik a *Magyar Életrajzi Lexikon* szócikke (főszerk. KENYERES Ágnes, Akadémiai, Budapest, 1967, 934.), amely úgy értékeli a miniszter tevékenységét – beleértve az 1930. szeptember 8. és 28. között ideiglenes népjóléti és munkaügyi miniszterként ellátott feladatát is –, hogy „mindez nacionalista kultúrpolitikájának sovinizta célját, a szomszédos népekkel szemben elérendő »kulturfölelénnyé« megteremtését szolgálta”. A rendszerváltoztatásnak kellett elérkeznie, hogy egyrészt hosszú évtizedek után végre megjelenjen egy válogatott kötet Klebensberg írásából, másrészt a szerkesztő és az előszóíró Glatz Ferenc mintegy a rehabilitálás szándékával méltassa. Széles körű műveltségét, gondolatgazdag eszmerendszerének lenyűgöző tágasságát emelte ki, nem utolsósorban szerteágazó és zömmel megvalósított államférfiúi programját – hangsúlyozva: „a »Gróf« a trianoni Magyarország kultúrpolitikájának nagy formátumú teoretikusa, rendkívüli lényeglátással megáldott egyénisége volt” (ld. KLEBELSBERG Kuno, *Tudomány, kultúra, politika*, Európa, Budapest, 1990, 5.).

A lexikonra nem utalt ugyan, ám amikor a dogmatikus korszak történeti irodalmára elmarasztalóan hivatkozott, akkor kifejtetlenül bár, de mintegy felmentette a „kulturfölelénnyé” elméletéhez köthető sovinizmus vádjától. Ezt a felmentést tételesen majd a politikus monográfusa, Ujváry Gábor adta, írta meg (ld. *„Egy európai formátumú államférfi”*, Kronosz–Magyar Történelmi Társulat, Pécs–Budapest, 2014, 162–163.). Védőbeszédként is értelmezhető véleményét két parlamenti beszédre alapozhatta. Egyrészt a miniszteri beiktatáson elhangzott, sokat idézett, poétikusan emelkedett mondatára: „Nekünk dolgozni kell, és ne feledjük, hogy a magyar hazát ma elsősorban nem a kard, hanem a kultúra tarthatja meg és teheti nagygyá.” Másrészt a minisztériuma programjának költségvetési vitájában 1925 februárjában elhangzott felszólalására: „Szeretném a köztudatba belevinni, hogy a trianoni béke következtében lefegyverzett Magyarországon a kultusztárca voltaképpen honvédelmi tárca is. Honvédelmi tárca olyan értelemben, hogy most elsősorban a szellem, a művelődés fegyvereivel kell védeni hazánkat, és ezekkel az eszközökkel kell mindig újból és újból bebizonyítanunk a világ nemzetei előtt, hogy a magyar viszontagságos életének második ezer esztendejében is életképes, erős és hogy bántani nagy történelmi igazságtalanság.” A kultúra fegyvereivel vívott – Szabó Zoltán kifejezésével élve – „szellemi honvédelem” szervesen illeszkedik a „kulturfölelénnyé” elméletébe. Amit, veszélyérzetére vallóan, előrelátóan már a trianoni „békeszerződés” előtt megfogalmazott. Hogy azoknál a szomszéd népeknél és államoknál, amelyeket az antant a magyarok rovására nálunk mind területileg, mind a népességet tekintve nagyobbá tett, mi nagyobb és értékeesebb kultúrát tudunk teremteni s kifejteni, s ezután sem szabad alulmaradni a művelődési versenyben. Teljesíteni kell, végrehajtani – ahogy 1929 nyarán is mondogatta (ld. *Tudomány, kultúra, politika, i. m.*, 538.) – „a művelődési felsőbbbség programját”. Ujváry Gábor mindezekre, továbbá egy későbbi

A Visegrádi Négyek Építészeti Alapítvány szervezésében a Pesthidegkúti Klebensberg Emlékházban 2022. május 6-án rendezett *In memoriam Klebensberg Kuno. A miniszter a művészetek emlékezetében* című tanácskozási előadásának átdolgozott és kibővített változata.

eszmefuttatásra – miszerint üdvöt mástól alig várhatunk, „mint erkölcsi és szellemi erőnktől” – alapozva határozottan állítja, hogy a teória korszerűsített formában, más elnevezéssel napjainkban is vállalható.

A miniszter, aki akár az országépítéssel, akár a művelődési hagyományok megőrzésével és felfrissítésével összefüggésben nemegyszer emlegette a történelem „ihlető erejét”, többször vont párhuzamot Trianon és Mohács között. „Vigyázzon a mai nemzedék, hogy a veszett világháború[n], a botor forradalmak[on] és a trianoni békén felül meg ne érje még a magyar művelődés összeomlását is – figyelmeztetett 1922 novemberében. – Nem szabad, hogy ugyanaz a történelmi felelősség súlyosodjék a mi szerencsétlen generációnkra, amely felelősség alól a mohácsi vész nemzedékét felmenteni nem lehet.” Akkor, állította, „a pogány török ádáz barbársága volt a veszedelem, mely gyökerestül irtotta a műveltséget, ma a szellemi életet sorvasztó szegénységen kívül egy másik barbársággal állunk szemben. A proletáriátusnak azzal az igényével, hogy a testi munkát fölénybe helyezi a szellemi munkának.” Ez pedig, figyelmeztetett, „világveszedelem” (ld. *Tudomány, kultúra, politika, i. m.*, 112.). A proletáriátus törekvéseivel azokra a botornak nevezett 1918-as, 1919-es forradalmakra is utalt, amelyeknek céljait s eredményeit Petőfi idézése után párhuzamba állította az 1848–49-es forradalommal. Az „izzó, szilaj gyűlölettel” telt királyversek költője szerinte olyan „nemzeti forradalmár” volt, aki a társadalmi forradalom ismérveit „beleköttötte a nemzeti élet nagy folytonosságába” – merő ellentétben a „Pikler Gyulák, Jászi Oszkárók” előkészítette s a Károlyi Mihály és Kun Béla uralma alatt tomboló „ahistorikus és anacionális radikalizmus” forradalmi szellemével. Ennek jellemzéséül egy költeményből idézett, az, úgymond, „korunk legigazibb hazafias költője, Vargha Gyula” *Ördögmalom* című verséből. „Zakatul, zúg az ördögmalom, azt zúzza, mi más csak ócska lom. Becsület, hűség, hit, honszerelem fut le garatján örült sebesen” (uo., 96–97.).

Ritka kivételes eset ez, hiszen Klebelsberg kortárs írókra s alkotásaikra nyilvános beszédeiben elvértve se igen hivatkozott. Utalásai az egyes alkotóknál gyakrabban, sűrűbben terjedtek ki az irodalom szervezeti kereteire, intézményeire. Még a háború idején, 1918 májusában a Népjóléti Központ első ülésén a budapesti népművelés feladatait ecsetelve vázolta fel, hogyan alakult ki a pesti irodalmi élet, hogyan lett Kazinczy vidéki „személyi központja” után, Kisfaludy Károly Pestre költözésével „gócponttá”, a Vörösmarty és Bajza József bevonásával szervezett Aurora Körnek köszönhetően. Ezt a fejleményt nem önmagában, hanem a nemzet művelődésének szervezőségében szemlélte, hozzájárta a Nemzeti Színház és az Akadémia létrejöttét. S hozzá – Petőfi és Arany költészetére pillantva –, hogy a magyar nemzet ekkor „rendkívül helyzetben van”, mert „az irodalmi nyelv egészen közel áll a népnyelvhez”, „alsó rétegeit nem választják szét tájszólások” (uo., 239–245.). A 19. századi magyar irodalmi példatárában – ismereteink szerint – két olyan mű szerepel, amelyek kivételesen a cselekményét is kivonatolta pár mondatban. Az egyik Jókaié, a *Jövő század regénye*, a másik Vörösmarty Mihálytól a *Zalán futása*. A „honfoglalás nagy hőskölteménye” arra példa s bizonyosság (ld. „Az a bizonyos, sokat emlegetett kultúrfőlény...”, Pesti Napló, 1929. aug. 4.), hogy az Árpád vezette magyarok az egykori rokonaik, a hunok Attila uralta birodalmába mint „ősi hazába” jöttek, vagyis „nem betörők ők, hanem ősi jussukat követelték vissza”.

A példák meggyőzően bizonyíthatják, hogy Klebelsberg nemzetpolitikai elképzeléseiben, terveiben kitüntetett helye volt az irodalomnak, noha napjainkban is vitákat kiváltó kérdés, vajon az oktatás- és tudománypolitikusi eredményeihez és érdemeihez felérnek-e a kulturális és művelődéspolitikusként elért sikerei. A legvitatottabb talán az a szerep, amelynek a betöltésére a *Napkelet* című, már 1921 nyarán eltervezett, majd 1923 elején megjelentetett folyóiratot szánta. Szándéka és főként Zichy Rafaelné Pallavicini Eduarda grófnővel, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, valamint a Magyar Irodalmi Társaság elnökével egyeztetett elképzelései szerint a lap – már a neve is erre mutatott – a Nyugat ellenében alakította volna ki az arculatát, szervezte volna meg a szerzői gárdáját. Az ötlet – ahogy ezt a monográfus Kollarits Krisztina részletesen taglalja a „*Csak szétszórt őrszemek vagyunk...*” című tanulmánykötetében (Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy, 2014, 22., 69.) – annak a Történelmi Magyarország nevű akciónak a része volt, amely a magyar kultúra s a magyar művészet különböző területeinek támogatására egyesületek létrehozását és mintegy kapcsolati hálójuk kialakítását tűzte ki célul. Klebelsberg, még nem miniszterként, hanem a Magyar Történelmi Társulat elnökéül s az akció előkészítő bizottsága tagjaként fogalmazta meg a „Magyarország történelmi nemzetségeihez” intézett felhívásukat és hozzá a tájékoztatót. Ebben írta: „Már most szükségesnek mutatkozik egy szépirodalmi és kritikai revue előkészítése, mely irodalmi téren fel-

venné a küzdelmet a Nyugattal a magyar lélek irányításáért. Nem csekély részben ennek a folyóiratnak izgató, romboló munkája volt, mely a történelmi családokkal szemben a közvéleményben ellenszenvet szított, ezeket nevenségessé kicsinyítette, befolyásukat rendszeresen aláásta. Ha irodalmi életünk jeleseit egy életképes, nagy szépirodalmi revue körül tudjuk csoportosítani, akkor a nemzeti gondolkodás befolyásolására számottevő munkát végeztünk.” A lényegét, az alapítás indítékát illetően ugyanígy érvel Szekfű Gyulának szóló levelében. Felvenni „a harcot a »Nyugat« képviselte irányzat és szellem ellen” – írja, s nyilván azzal a reménnyel is, hogy a jeles történészt akár belső munkatársnak is megnyerheti, három szerző „szellemi termékét”, friss könyvét nevezi meg mint amely a „keresztény irányzatot méltóképpen kifejezésre hozta, úm. a *Te Három nemzedékedet*, Tormay Cécile *Bujdosó könyvét* és azután [...] Horváth János *Aranytól Adyig* című füzetét”. A tudóst meggyőzendő s megnyerendő hozzáteszi még, hogy „hatalmas feladat lenne történelmi és esztétikai viták rendjén kimutatni, mint apadt el a magyar szellem különösen a millenniumtól az összeomlásig, amely negyedszázad alatt a nyugatos irány szabadon terpeszkedett és tombolta ki magát”.

A folyóirat beköszöntő cikkében (*Séta a szentmihályi parkban*, Napkelet, 1923/1) a főszerkesztő, Tormay Cécile mint egy peripatetikus iskola oktatója allegorikus nevet kap, ő lesz az Író, másik kollegája, Pauler Ákos a Philosophus, a harmadik, Klebelsberg pedig a Historikus. A sétán a kert asszonya – Zichy Rafaelné – a nemzeti katasztrófáról elmélkedve kezdi el a beszélgetést, hangoztatva, Trianon nevének kiejtése nélkül, hogy egymagukban nem a veszített háború és a forradalmak juttatták ide az országot, hanem az, hogy a magyar politika régebben elszakadt „a nemzet nagy érdekeitől, a tudomány és az irodalom pedig eltávolodott a nemzet lelkétől”. A Historikus rögtön igazat ad neki. Érvelése ismerős Klebelsbergnek a Magyar Történelmi Társulat közgyűlésein s különböző alkalmakkor elhangzott beszédeiből. Úgy tartja, a „régii nagy tradíciók lassanként minden téren elapadtak. Az irodalomban nem volt folytatása Aranyak és Madáchnak”, „szellemi életünkben fajunk szinte gazdátlan tért hagyott”. Tetézte a bajt – folytatta –, hogy „sem a katedra, sem az irodalom idegen szellemű szertelenségeivel szemben” nem volt meg a „kritika és nemzeti felháborodás”. „A marxi államtudomány a Galilei Körön át már beszivárgott, utóbb beleömlött a sajtóba, és ezen a csatornán át a tömegek lelkébe” – véleményét mindjárt megerősítette a kert asszonya és az Író. Az előbbi, mondván, a tömegektől így elvették „az emberi és nemzeti ideálokat”, az utóbbi megtoldva azzal, hogy „a nemzeti tekintélyekkel a sajtó végezett. Míg az irodalom és a színpad tervszerűen undorította el a tömegeket a régi magyar történelmi nemzetségektől, a hivatalnok társadalomtól, a magyar értelmiségtől, a magyar paraszttól.” Azért történhetett így, nyomatékosította, „mert az országnak nem volt többé se sajtója, se irodalma. Csak Budapestnek volt...” S itt szolt közbe ismét a Historikus, felvetve, hogy a „budapesti irodalom” jóformán csak két hangon beszélt, „a pénz és az erotika hangján”. Gyorsan csatlakozott hozzá a kert asszonya mellett a Philosophus is, a „testiesség túlértékelését” kifogásolva, mint ami „ellenkezik a magyar méltósággal és komolysággal”. „Erkölcsi ítélkezésük” közben egyikük sem hivatkozott arra, hogy vádjai ismerősek, Horváth János régebbi, 1910-es *Ady s a legújabb magyar líra* című esszéjét visszhangozzák, mint ahogy ama tájékoztató szövegben a Nyugat romboló hatására történt utalás is tette. A költészet új iránya „gőgös nemzetköziséggel, satnya érzékiséggel és nagyképű homállyal” lepte meg, írta a magyar szellemtörténeti iskola kiváló irodalomtudósa, Adyról azt állítva, hogy „olyanok malmára hajtja a vizet, akiknek legközelebbi céljuk nem lehet más, mint a rombolás”. A kerti sétálók, meglepő módon, nem utalnak sem a lapra, sem a költőre, s néven nem neveznének egyetlen élő kortárs író sem. Klebelsberg-Historicus mintegy magyaroztatást adja ennek, azt fejtegetve, hogy az utolsó ötven évben „már csak a nyelv volt magyar, a szellem az többnyire idegen volt”. Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty hazafiságát, Petőfi tüzét hozza fel példának, s hogy Jókai „előregedésével a nagy tradíció szinte megszakadt”. A folytonosságot „csak egy tényező” teremtheti meg, az irodalom – véli a Philosophus, mire a Historikus nem győz helyeselni. „Állítsanak a nemzet elé új nemes ideálokat, teremtsenek egészséges közszellemet” – melegedik át a hangja a lelkesedéstől, megjegyyezve, hogy „ezt a munkát a politika nem végezheti el”. „Higgyék el – lelkesül tovább, mintha közönség előtt beszélne –, azok között az erők között, melyek a nemzet lelkivilágát képezik, vagy időnként átalakítják, a legelső a szépirodalom. A költő, a regényíró, az emberi lélek örökké nyitott kapuján: az érzelem révén viszi be oda a maga erkölcsi felfogását, a maga világnézetét.” Végül, hogy még egyszer nyomatékot adjon a szavainak, megismételte: „Csupán a nemzeti lélek megújítása hozhatja meg a változást. Az átalakulást csak a szépirodalom kezdheti meg, majd lassan, lassan nyomában fog járni a politika is.”

Az előzőek tanúsíthatják: az irodalom szerepének, feladatának világos körülhatárolására épül a Klebelsberg művelődéspolitikája. Középpontban a Napkelettel, az elképzelések szerint olyan, a keresztény irányzatot képviselő szerkesztőkkel, akik a laphoz tudják vonzani az írók jeleseit. A gondok mindjárt az induláskor jelentkeztek: Horváth János már a második szám megjelenését követően panaszolta Szekfű Gyulának, hogy írtak ugyan Kosztolányinak, aki válaszolt is, ám „ígér, nem küld”. Tóth Árpád ugyancsak Babitsot mindnyájan akarják, „s állítólag nemsokára jön is”, de nem így történt (ld. KOLLARITS, *i. m.*, 41.). Így aztán 1923-ban Bartóky József, Gyallay Domokos és Szilárd János szerepelt egynél több novellával, egy év múlva Komáromi János és Kortsák Jenő állt az élen. 1925-ben ismét Bartóky Józseftől közölték a legtöbb elbeszélést, szám szerint hármat, utána Erdődi Elek következett, az egyszer publikálók között viszont feltűntek az erdélyiek, Makkai Sándor, Berde Mária, Tamási Áron, Sipos Domokos. 1926-ban Dallos Sándor és Komáromi János volt, akinek egynél több szépprózája jelent meg. Ami a verseket illeti: az első évben Vargha Gyula hét, Aradi Szabó István öt, Bardócz Árpád, Végvári (Reményik Sándor), Erdélyi József, Réz Gyula és Sík Sándor három, Áprily Lajos, Vitnyédi Németh István, Nadányi Zoltán pedig két költeménnyel szerepelt. 1924-ben Mécs László hét, Nagy Emma hat, Vargha Gyula és Bardócz Árpád három-három költeménye látott napvilágot, rá egy évre Reményik Sándor kitűnt a maga tizenegy versével, akit Áprily Lajos és Mécs László követett öt-ötlet. 1926-ban Mécsnek hat, Áprilynak és Reményiknek négy-négy verse jelent meg. Az esszéisták, kritikusok között viszont olyan nevek tűntek föl Horváth Jánoson, Szekfű Gyulán és Pauler Ákoson kívül, mint Eckhardt Sándor, Farkas Gyula, Tolnai Vilmos, Pais Dezső, Kodály Zoltán, Rédey Tivadar, majd később Németh László, Szabó Zoltán, Szerb Antal.

A főszerkesztő kiválasztása körül nem voltak viták, hiszen Tormay Cécile század elején kiadott regényei, *Emberek a kövek között* és az Akadémia díjazta *A régi ház* sok kiadást megértek, tekintélyt szereztek neki. A Klebelsberg méltatta *Bujdosó könyv* azonban ott részesült szigorú bírálatban, ahol a legkevésbé lehetett várni: a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Berzeviczy Albert ráadásul épp a szemlélete, szelleme miatt marasztalta el (Budapesti Szemle, 1921, 529–530.). Túlzásokba esett az író, írta, amikor a „nemzetietlen forradalom egyes tényezőinek jelentőségét túlbecsülte”, „Károlyi, Kúnyi, Jászi és később Kun Béláék, bármennyire megérdemlik a nemzet legsúlyosabb ítéletét, magukban véve sokkal jelentéktelenebb emberek voltak, semhogy az ország romlását egyéni tevékenységökkel előidézni képesek lettek volna”. Így folytatta: „ilyen közkeletű tévedést constátálhatunk a múlt, a liberalismus, a zsidóság általános szerepére nézve”. Végül: „Meggyőződünk róla, hogy azok a jelszavak, politikai eszközök és erők, melyek egy ellenforradalom megcsinálására elegendők és jók voltak, nem mindig elegendők egy minden tekintetben tönkretett ország újra felépítésére.”

Érthető, hogy a Napkelet nem bocsátkozott vitába az akadémikus kritikus történelemszemléletével. Mint ahogy később is kerülte a nyílt polémákat, Klebelsberg pedig jobbára másutt foglalt állást, fejtette ki többnyire miniszteri szerepköréből adódó véleményét. Így történt ez abban a két nehéz, számvetésre készítő-kényszerítő esztendőben is, 1927-ben és 1928-ban, amikor több helyen, fórumon is felparázslottak az indulatok. A legvisszhangosabb vita gerjesztője Berzeviczy Albert volt, immár a Kisfaludy Társaság elnökeként (*Irodalmunk és a Kisfaludy-társaság*, Budapesti Szemle, 1927, 593.). Az 1927 februárjában tartott „ünnepi közülésén” úgy jellemezte a tagságot, mint amely a „józan konzervativizmus” képviselője, nem üldözi az újat, nem is zárkózik el előle, „de mindig megmarad a nemzeti múlt talaján”. Ebből kiindulva fogalmazta meg azt a tételét, miszerint az irodalomban „bizonyos szakadás van”, a nagy tehetségeken kívül (akik nevezetlenek maradnak) két tábor különböztethető meg, az egyik – ők maguk – a „konzervatív és a nemzeti jelleghez szigorúan ragaszkodik”, a másik viszont „merészen újít s nem szeret különbséget tenni hazai és külföldi befolyás, példa, szellem között”. A szembeállítás ott idézte fel a Napkelet indulásakor hangoztatott nézeteket, ahol az utóbbi tábor amúgy „kétségkívül legkiválóbb képviselőjeként” Adyt jelölte meg. Adyt, akivel szemben – ismerte be – „eddig többnyire a barátságtalan hallgatás szerepére” szorítottak, noha „tehetségének és hatásának nagysága és rendkívülisége vita tárgya nem lehet”. Az effajta „tárgyilagos állásfoglalás” hiánya vezetett oda – ismétli tételét –, hogy „az átkozók és istenítők engesztelhetetlen harca már-már kiegyenlíthetetlené tette a szakadást irodalmunkban”. Miközben aggódik emiatt, aközben Horváth János szavait használva minősíti Adyt, a költőt és az embert. Beteg fantáziáját, lelkét emlegeti, „romboló titánkodásaihoz”, cinizmusához, „keresett homályához” igyekszik példákat találni. A „táborát” mint az „életet habzsoló élvezetben” elmerülőket kárhoztat-

ja, akik számára a „törzsökös magyarsága kitűnő cégérül szolgált leplezni a hazátlan internacionalizmus céljait”. Mindezek után az irodalomban „tátongó szakadék” áthidalásának reményét az „Ady emlékével való kiengesztelődéshez” köti, példaként hozva fel a drámai irodalom sikerét (szerzőket nem nevez meg), „ha nem is azonosítjuk magunkat mindazzal a drámai termékkel, amely ma megtalálja útját a külföldre”. Ugyanakkor örömmel üdvözölte „az elszakadt területeken, különösen Erdélyben” a „tiszta magyar szellemben” megindult „pezsgő irodalmi életet”.

A Kisfaludy Társaság elnökének beszámolójához Babits Mihály fűzött megjegyzéseket, írásának azt a címet adta, amely aztán hosszú-hosszú éveken át mintegy állandó kísérő jelzővé, epitheton ornansszá lett: *A kettészakadt irodalom* (Nyugat, 1927/7). Alapvetése, hogy irodalmunk nagy szellemeinek hagyománya szerint magyarság és európai kultúra sohasem lehetnek ellentétek. Ady e hagyomány követője s ezé a Berzeviczy elítélte „irodalmi kör”, így a Nyugat is. A költő „még leglázádóbb forradalmában is ősoket keres, tradícióba kíván kapaszkodni”, állítja, versidézeteiket hozva igazolásul. Elutasítja mind a cinizmus vádját, mind azt, hogy társa „lelkileg züllött” lett volna. Babits egyet vár el, kér mindenkitől, legyenek bár munkáik esztétikai értéke felől bármely véleménnyel, ám „emberi erkölcsünk komolyságát s hazafias szándékunk magától értetődőségét ne vonja kétségbe”. Kevésbé visszafogott volt Schöpflin Aladár Berzeviczynek szóló válasza (*A kettészakadt magyar irodalom*, Nyugat, 1927/8). A kritikus, akit Horváth János szeretett volna a Napkelet szerzői között látni, „éles szemrehányásnak” tartja és elutasítja azt, hogy irodalmunk régi egységét Ady és a köréje gyűlt írók bontották volna meg. A bomlás jelei, mondja, már Arany idejében is megvoltak, a *Kozmopolita költészet* tanúsága szerint nagyon is érezte, hogy az ifjúság elfordul a „benne megtestesülő nemzeti hagyománytól”. A líra új útjainak, stílusproblémái megoldásainak keresését társadalmi okok is magyarázták, „új, idegen lelki örökségű elemek tömeges beolvadása; új eszmék és szempontok beözönlése” – fejtegeti, kijelentve, hogy a „magyar élet polifóniája s ezzel az irodalomé is a múlt század végén vált teljessé”. A jelenben pedig „stílusnak, világnézetnek, életábrázolásnak” széles regisztere van – s bizonyítékul Adyval kezdve Nagy Zoltánon, Füst Milánon át Tóth Árpádig, az epikusok közül Móricztól Szomory Dezsőig sorolja a szerzőket, hogy engedélyt kérve megkérdezze, „baj[-e] az irodalomnak ez a polifóniája”. S itt következik a vitát kiszélesítő, igen határozott állítása: az irodalomban a szakadást nem irodalmi megfontolások indokolják, hanem valami ezeken kívüli „zavaró tényező”, ami nem más, mint a politika. Az „Ady és társai elleni támadások célja mindig az volt: politikailag diszkreditálni őket” – a kritikusnak ez a meggyőződése, s az „üldöztetéseket” sorolja elő. Köztük, hogy „hatalmi szóval tették lehetetlenné” Babits *Vihar*-fordításának, Móricz *Sári bírójának*, Szomory *Nagyasszonyának* és *II. Józsefének* előadását. Az „irodalmi béke” létrehozásának, mondja végül, két komoly akadálya közül ez a súlyosabb, irodalmi kérdések politikai metódusok és eszközök szerint való elintézése – a másik, hogy a jobboldali irány képviselői részéről nem látni elegendő érdeklődést a másik irány munkájának megismerésére. Hite szerint Berzeviczyben megvan a jóakaraton kívül a tekintély is segíteni az akadályok elhárításában.

S Klebelsberg Kuno itt kapcsolódott be a vitába – itt kényszerült rá, miután a Schöpflin felvetette eltiltásokról a Pesti Naplóban Hevesi Sándor, a Nemzeti Színház igazgatója azt nyilatkozta, hogy Móricz „politikából le van tiltva”. A kultuszminiszter válaszában lényege az interjú címében: „*Klebelsberg: – Semmiféle kifogásom sincs az ellen, hogy a Nemzeti Színház előadja Móricz Zsigmond darabjait!*” (F. I., Pesti Napló, 1927. szept. 10.). Előzetesen elmondja, az igazgató dolgaiba sem a darabok megválasztása, sem a színészek szerződtetése ügyében „semmiféle formában” nem avatkozik bele. Nem jutna eszébe az, folytatja, hogy „kifogást emeljek az ellen, hogy Molnár Ferenc, Heltai Jenő, Lengyel Menyhért vagy Szomory Dezső színdarabjai színre kerülhessenek”. Nyugodtan kijelentheti, teszi hozzá, sem ő, sem a minisztériuma „semmiféle befolyást nem igyekeztünk érvényesíteni”. Az ügyet az újság még egyszer műsorra tűzte (*Műsoron kívül*, Pesti Napló, 1927. szept. 18.), nem vonva kétségbe, természetesen, a miniszter szavainak hitelét, ugyanakkor firtatva, „*kik voltak a »letiltók«*, akik amilyen nagy energiával igyekeztek eltüntetni az ország első színpadáról a magyar irodalom egyik nagy értékét, Móricz Zsigmondot – éppen olyan nagy erővel igyekeznek most elrejtetni magukat a nyilvánosság elől” (kiemelés az eredetiben). Helyettük – ahogy az alcímben szerepel – „a beteg és boldog” író szótaltatták meg, aki szerint Hevesi Sándor nyilatkozata „szép, becsületes kijelentés volt”. A Klebelsbergéről így vélekedik: „*Úri valami, egy magyar államférfi nyilatkozata!* Ha ilyen lett volna a kultúrpolitika a háború előtt is, egész másképpen festene ma minden. Ha Klebelsberg harcol ugyanazokért a dolgokért, amelyekért a háború előtt mi, írók küzdöttünk: *nép-*

kultúra, magas kultúra, kultúrfölény, a nemzeti erők összefogása... jólesik, hogy ez így van!...” (kiemelés az eredetiben). Az író lelkesültsége tovább tartott: rá egy hétre interjút készít – jóllehet a cikk alcíme „előadásról” szól – a miniszterrel (*Palazzo Falconieri*. Pesti Napló, 1927. nov. 25.), aki a Mussolinivel való találkozása sikerének tudta be a római akadémia épületének megvásárlását, és idézte a pártvezérnek a faszizmus igazságos voltáról mondott szavait: „Azért van a faszizmus, hogy jóvá tegye a igazságtalanságokat.” Az író egyetértően utalt a miniszter terveire, hogy európai látókörű fiatalokat kell nevelni, jogászokat küldeni Párizsba, technikusokat Berlinbe, művészeket, írókat, katolikus papokat Rómába, protestánsokat Genfba.

„Nekünk egy egész új társadalmat kell teremteni, új világnézettel, új képességekkel, új energiával” – a záró mondat az „új” hangsúlyozásával talán már Klebelsbergnek a maga korában is sokat vitatott állameszméjét, a Pesti Napló 1928. újévi számában meghirdetett neonacionalizmus-programját körvonalazza. Az alap gondolata az volt, hogy az elmúlt négy évszázad magyar nacionalizmusának törekvései tárgytalanná váltak. Az Ausztriától való elszakadás után az osztrák centralizáló és germanizáló szándékokkal nem kell küzdeni, másrészt a trianoni béke elszakította tőlünk azokat a nemzetiségeket, akiknek a lelkébe a magyar állameszmét kellett volna „beleplántálni”. A „régí érzés elé új célokat kell állítani” – hirdette, s ezeket a „művelt és jómódú”, a környező népeknél „faj-súlyosabb” nemzet formálásában jelölte meg. A Móriczsal és Molnár Ferencékkel összefüggésben hangoztatott elvei már sejtették az irodalmi táborok összebékítésének szándékát. Noha a Babitsnak válaszoló Berzeviczy Albert (*Még egyszer: irodalmunk és a Kisfaludy Társaság*, Budapesti Szemle, 1927, 597.) az Ady-kérdésben éppúgy kötötte az ebet a karóhoz, mint az ő nyomán szintén az irodalom kettészakadásán merengő Császár Elemér, a Petőfi Társaság 1927. tavaszi közgyűlésén (*A régi és az új magyar irodalom*, Budapesti Szemle, 1927, 596.). Babitsot személyében s ha úgy tetszik, magyarságában is súlyosan sérthette, hogy vitapartnerre úgy állította be, mint „igazi költőt”, „ki a valóság talaján nem szívesen jár, talán nem is érezte át mindazt a szenvedést, amit bukásunk percében bűnös könnyelműség reánk hozott” – magyarul: érzéketlen maradt Trianon iránt. A társaság elnöke közben kitartott amellett, hogy a költő „elszédített, elvakult” ember volt. Császár, akinek meggyőződése szerint „egész világok állanak a két tábor között”, elnöktársa válasza után eldöntötte, hogy a szívárvány, amelyet Berzeviczy előbb, úgymond, oda varázsolt a magyar irodalom egére, a „közeledő megbékélés” jele volt-e.

A kultuszminiszter színházas nyilatkozata egyértelműen ez volt, s ha a kettészakadt irodalomról folyó vitában nem is vett részt, arról bizonyára tudhatott, hogy Ady és a „legújabb líra” értékelése és értelmezése is jelentősen, mondhatni, gyökeresen megváltozott. Makkai Sándor a *Magyar fa sorsa* (Soli Deo Gloria, Budapest, 1927) című monográfiáját Schöpflin Aladár okkal méltatta „Ady apológiájaként” (Nyugat, 1927/10). A könyvben több olyan jelöletlen idézet van, amelyik Horváth Jánostól való, azaz kis túlzással a kötet vitairatként is felfogható. Eldöntöttnek tartja például azt a kérdést, hogy a költőt „a nemzete iránti szeretet, vagy ellenkezőleg, a káröröm és gyűlölet indította-e szóra” (133) – egyetlen sora sem ad bizonyítékot, jelentette ki, a vádra. A nyelv homályosságát a tömörítő módnak és erőnek tulajdonította, s ez szerinte e líra „egyik legnagyobb értéke” (200.). És ami igazán meggondolkodtató, hogy Makkai, az erdélyi püspök úgy látta, „Ady az egyetlen magyar vallásos költő”, mert csakis nála „jelenik meg a vallás úgy, mint egész élete és költészete szerves, minden egyebet magába foglaló, összekötő és magyarázó alaptényezője” (174. – az oldalszámok: Makkai Sándor, *Egyedül*, Kolozsvár, Erdélyi Szépmíves Céh, é. n.). A prózaíróként, esszéistaként is ismert Makkai, a Napkelet erdélyi kapcsolattartója, ahogy Ravasz László, a Dunamelléki református egyházkerület püspöke írta (*Emlékezéseim*, Református Egyház Zsintai Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1992), országos üggyé tette az Ady-kérdést. Amelyről a legelső felvetője, Horváth János is kezdett másképp vélekedni. Az erről tanúskodó, Szekfű Gyulának – még a *Magyar fa sorsa* megjelenése előtt – írt levelét, persze, Klebelsberg aligha olvashatta, magánbeszélgetései során azonban megismerhette a lényegét. A levél az alábbi „eredményt” tudatja a címzettel: „Adyval s már jóval előtte, az irodalom megszűnt a »nemzeti«-nek ancillája (ti. szolgálója) lenni, ami Bessenyeitől Aranyig volt. A »nemzeti« vegye ezt tudomásul és ne jajgasson, hanem vesse magát más, szűz területekre, vagy megfertőzött területek visszahódítására: parasztság, munkásság, zene, sport, társadalom. A beszéd és írás nemzetisége helyett az életet, a cselekvést keresse és sajátítsa ki. Az irodalom romantikus nagyra becsülésével hagyjon fel, s nyugodjék bele, hogy ott egyének marakodnak a koncert” (idézi RÁKAI Orsolya, *A Napkelet és az irodalmi modernség*, Jelenkor, 2013/2).

Az irodalomtörténész festette kép nemigen nyerhette el a miniszter tetszését, főleg furcsállhatta az irodalom szerepének, jelentőségének lebecsülését. A neonacionalizmus „új nemzeti ideológiája felállításához” éppen hogy az irodalom, a művészet és a tudomány művelőire számított. Mégpedig azért, mert – írta a „letiltásról” szóló nyilatkozata szellemében – „irányító hatalma” nincs rájuk, ők a kultúrának „a közvetlen hivatalos befolyástól ment óriási terében” helyezkednek el. Tormay Cécile-hez fordul, „szóltassa meg” a lap írógárdáját, „a neonacionalizmusnak mik legyenek a céljai a szépirodalomban, továbbá a művészetek és a tudományok egyes ágaiban” (*Gróf Klebelsberg Kuno levele a Napkelet szerkesztőjéhez*, Napkelet, 1928/3). Úgy képzeli, a neonacionalizmus „végeredményben politikai mozgalom lesz, de egészséges szellemének, irányának előkészítése elsősorban az irodalom feladata”. Áttételesen bár, de ez a kérés lehet az elégedetlenség kifejeződése is, a csalódottságé, hogy a folyóirat indulásakor kitűzött célok nem váltak valóra. A „magyar lélek irányításáért” a Nyugattal vívott küzdelemben a Napkelet nem győzedelmeskedett – a „kettészakadt irodalom” tényét és gondját ugyan nem hozza szóba, ám ha a helyzetet kielégítőnek tartaná, akkor aligha írna arról, hogy „most megint szükséges (!) lenne egy nagy irodalmi mozgalomra”. A folytatás keserűen ironikusnak tetszik, ahol „csodálatosnak” minősíti, hogy „a magyar társadalomban nemzeti irodalmi mozgalom iránt meglevő sóvárgás éppen írói körökben csak részben talál megértésre”. Elégedetlensége kiterjed a politikára is, amelynek szerinte „erősítő irodalmi injekcióra” volna szüksége, s amelynek „újfajta nómenklatúrája teméntelen »izmus«-sal és »anti«-kal dolgozik”. Pozitív nemzeti programot sürget, s olyan „új monumentális alkotásokra” számít, amelyek nélkül „nincs nemzeti megújulás”.

Ez az esztendő a csalódások éve lehetett az irodalmat illetően más vonatkozásban is. Az egyik a Nobel-díj ügye, a másik az Erdélyben indított schisma-per lefolyása. A kultuszminiszter közvetlenül nem nyilvánult meg egyikről sem. A nemzetközi elismerést, a „világsikert” azonban nagyon is fontosnak tartotta. A *magyar gondolat a külföld előtt* című, eredetileg a Pesti Naplóban közölt írása (1927. márc. 6.) a Monarchia felbomlása előtti idők jellemzőjének tünteti fel, hogy Ausztria diplomáciája „jobb ügyhöz méltó buzgalommal igyekezett azon, hogy a külföld előtt még nemzeti létünket is mintegy homályba burkolja”. Ezt a „ködöt azonban – feltételezi – át lehetett volna törni, s ha lettek volna nagy számmal olyan embereink, akik nemcsak a politikában és a publicisztikában, hanem az irodalomban, tudományban és művészetben sikerrel képviselhették volna Európa előtt a magyar gondolatot, akkor nem történt volna nézetem szerint az, ami megtörtént Trianonban”. A sikeres „képviselők” közé alig pár személyt sorol. Gróf Apponyi Albertet, Berzeviczy Albertet és – meglepetésre – Lukács Györgyöt. A művészek közül szintén három alkotót emel ki – úgy véelve, nekik köszönhetően kerültünk be „az európai kulturális köztudatba”: Liszt, Munkácsy és Jókai. Az utóbbira, hasonló okból két évvel előbb, a kultusztárca már hivatkozott költségvetési vitája során is kitért – „csodálatos fajszeretetét” méltatta. És „csodálatos” műve, a *Jövő század regénye* főszereplőjével, Tatrangi Dáviddal mint olyan „lángelméjű magyar emberrel” példálózott, aki a „nagy találmányaival nagyra tette a magyar nemzetet”. Tatrangi maga a magyar kultúra – összegzett, példa rá, mitől „várhatjuk az ország feltámadását”. A Nobel-díj elnyerése e tekintetben Európa, sőt a világ kulturális köztudatába való bekerülésre adott volna esélyt. Miután Négyessy László, Császár Elemér, Papp Ferenc, Tolnai Vilmos és Horváth János a Magyar Tudományos Akadémia elé terjesztették javaslatukat Herczeg Ferenc Nobel-díjra való jelöléséről, s ezt az akadémia, melynek Klebelsberg igazgatósági tagja volt, elfogadta s továbbította Stockholmba, csak a díj bizottságának döntésére kellett várni. Várni, egyik évről a másikra, három esztendőn át, mielőtt az MTA a jelölés megújításától elállt volna (ld. KOLLARITS Krisztina, *A Nobel-díj árnyékában*, Magyar Napló, 2011/12). Ennek okával a korabeli sajtó – ismereteink szerint – nem foglalkozott, utóbb, az ötven évre titkosított bizottsági jegyzőkönyvek hozzáférhetővé válását követően többek között egy igen különös, mondhatni, meghökkenítő okra lehet következtetni. Jelesül arra, hogy három év alatt sem készült el a díjra javasolt regény, *Az élet kapuja* német nyelvű teljes fordítása. Ami elkészült, azt úgy ítélték meg, hogy „elveszik a római reneszánsz pompájának és hanyatlásának nagyon terjedelmes leírásában, a történet főleg a fiatal magyar nemes és a magával ragadó, szellemes és csaló prostituált kalandja körül forog”. Egy évvel később a bírálók úgy foglaltak állást azzal kapcsolatban, amit a feltehetően megújított jelölés tartalmazott, hogy az egész mű megérdemelné a díjat: „valószínűtlennek tartjuk az író korábbi, fordításban rendelkezésre álló művei alapján”. A bizottság maga is szükségtelennek tartotta a jelölés fenntartását. Hogy az akadémia itthon ennek ismeretében döntött-e ugyanígy, a Herczeg-kutatók bizonyára tudják. Mint ahogy tán azt is, ki volt az a felkért fordító, aki nem végezte el a feltehetően

busásan megelőlegezett-megfizetett munkáját, holott a díjjal járó dicsőségből tán ő is kivethette volna a részét. Kérdés az is, mennyire vádolható mulasztással a minisztérium. A jelölés fogadtatása megosztott volt. A Világ azt vetette fel (*Herczeg Ferenc és a Nobel-díj*, 1926. febr. 28.), honnan „méri” az ajánló Horváth János a megállapítását, miszerint a „komoly kritika irodalmi kézikönyvei és a magyar közönség egyaránt” Herczegben látják „korunk legkiválóbb elbeszélőjét és drámaíróját”. E kiválóságok és érdemek körüli kételyeket Szerb Antal a maga szellemes módján így próbálta eloszlatni a nyilvánosság előtt szabadegyetemi előadásán: „Miért ne nyerhetné meg Herczeg Ferenc a Nobel-díjat? Nem is szólva a tehetséges magyar írókról” (ld. BARTA János: *Herczeg Ferenc – mai szemmel = Költők és írók*, Akadémiai, Budapest, 1966, 246.).

A másik, esztendőkön át húzódó vita (ld. DÁVID Gyula, *Erdélyi írók a magyar irodalom egységéről = Erdélyi irodalom – világirodalom*, Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2000) mintegy szerves folytatása a „kettészakadt magyar irodalom” körüli polémiának. A kezdeményező Ravasz László volt (*Irodalmi schisma*, Könyvbarátok Lapja, 1928/2), aki szerint a magyar irodalom egységét veszélyezteti, ha „politikai földrajzi” szempontot követve „a régi nemzeti irodalomból két vagy több nemzeti irodalom lesz, mindenkinek azonos a nyelve, de lassanként más lesz a lelke, mert más lett az ország sorsa, a történelem, amelyben az új irodalom él”. Mindez felfogható a transzszilvanizmus bírálataként is, különösen, hogy még Makkai monográfiájának ismerete előtt az Ady-kérdést is előveszi. Miként Berzeviczy Albert, „különösen veszedelmesnek” véli, hogy ha az elszakított területek magyarsága az Ady-kultusz követője lesz, mert akkor „nemcsak politikailag, hanem lelkiileg is ki fog szakadni az egyetemes szellemi közösségből”. Az 1928 májusában induló Erdélyi Helikon kiváló „menedzseri” érzékre vallóan már az első számában tárgyalta a Ravasz-cikket. *Erdélyi írók a magyar irodalom egységéről* című összeállítás Benedek Elekét, Berde Máriát, Kós Károlyt és Makkai Sándort szólaltatta meg, ugyanekkor közölte Kuncz Aladár *Tíz év* című esszéjét és Szekfű Gyula *Az erdélyi magyar irodalom kérdése* című tanulmányát is. A 2. számban Molter Károly, Reményik Sándor, Spectator (Krenner Miklós), Szentimrei Jenő és Tabéry Géza „válaszolt”. Véleményük: Kósé: „...hogyan az erdélyi föld ugyanabból a magból kinőtt fán más gyümölcsöt nevel, mint a magyarországi (helyesebben budapesti) föld, azon segíteni akkor sem tudnánk, ha nagyon akarnánk. Mert ez így természetes, tehát így helyes és jó.” Reményik, egyazon időben a kolozsvári Pásztortűz főszerkesztője s a Napkelet belső munkatársa (az utóbbi lapban 1923 és 1935 között hetvenhat verse jelent meg), ekként vélekedett, saját kiemelésével: „Miféle forrásokból táplálkozik a mi új irodalmunk? – ezt a kérdést kell tisztáznunk, hogy válaszolhassunk: szakadárook vagyunk-e vagy sem [...] Egyik forrásunk kétségtelenül a huszadik század új magyar irodalma, az összeomlás előtti Magyarország nagy szellemi termelése. Ennek kiváló reprezentánsai nagy részben ma is működnek a mai Magyarországon: az Ady-generáció tagjai. Schisma volt-e az ő forradalmunk? Ha schisma volt: nekünk is vállalnunk kell a szakadárságot, mert tudatosan vagy öntudatlanul, de bizonyos, hogy sokat tanultunk tőlük. Csakhogy mi itt nem tartjuk azt a forradalmat tradícióellenesnek, s főképp nem tartjuk lázadásnak a magyar nemzeti szellem ellen.” És Szekfű Gyula: „Egy szóval: az erdélyi irodalom, az ő külön színeivel, szükségszerűség, melyet az erdélyi léleknek, magára hagyatottságában, meg kellett szülnie, ha nem akart elpusztulni. [...] Az irodalom különben politikának és szociális viszonyoknak is függvénye, s ez utóbbiak lényegesen különböznek a mieinktől Erdélyben, innen a fő eltérés a dunai és erdélyi színek között.”

Talán ezek az irodalom nem létező egységéről folytatott eszmecserek is indíthatták Klebelsberg Kunót arra, hogy a személyes számvetéssel felérő neonacionalizmus programjának meghirdetését követően másokkal, a különböző művészeti területek képviselőivel összegezze kultuszminiszteri munkáját. Így s ezért hívhatta össze az első Magyar Irodalmi és Művészeti Kongresszust, amelyet a nyitó napon – 1928. október 28-án – a Pesti Naplóban az *Alkotó embereket!* című cikkében köszöntött. Itt, miután a tudomány és a művészet gazdasági jelentőségét ecsetelte, azt emelte ki, hogy „tettre kész emberekre lenne szükség, és nem Koppányokra, még kevésbé Jeremiásokra”. Velük példálózva fejtette ki: „A Koppány legalább mokány ember, akinek, ha verekedésre kerül a sor, jó hasznát lehet venni, de a magyar Jeremiás rettenetes típus [...] Minálunk ma még frázisokkal, szóáradattal és a modern Jeremiások siralmaival – akik talán nem is örülnének, ha nem lenne sírnivalójuk – keservesen küszködik művészeti életünkben a tett azért, hogy érvényesülhessen.” Ezt a tettet érlelje ki a kongresszus! – biztatással zárta a köszöntést. A négynapos tanácskozás záró ülésén a szakosztályok „munkásságáról” tettek jelentést az előadók. Elsőként az irodalmi szakosztályról Harsányi Zsolt, aki azt javasolta, amit *Az Est* tudósításában (1928. nov. 3.) címévé emelt: *Fel kell sza-*

badítani az irodalmat a rendőrség ellenőrzése alól. A felvetést a kongresszus „óriási lelkesedéssel tette magáévá”, majd újabb javaslatok hangoztak el. A kritikusi szakosztály – beszámolt Pünköshti Andor – szerint minden külföldi reprezentatív szereplés előtt a művészeti anyagot idehaza is be kellene mutatni; a Nemzeti Színház állami támogatását fel kellene emelni. A zenei szakosztály kérését dr. Huszka Jenő közvetítette a vidéki operastaggionék megszervezéséről. A színháziakét dr. Molnár Dezső adta elő a mozdulatművészet önálló szakosztállyá válásáról. A szobrászokét Sidló Ferenc tolmácsolta: nagyobb szabású állami megbízásokat és a forgalmi adó elengedését kérték. Lechner Jenő és Györgyi Dénes az építészek nevében szólott, hogy a főváros „kreáljon” egy műszaki alpolgármesteri állást, építőművésszel töltve be. A dr. Czako Elemér képviselte iparművészek országos bizottság megalakítását várják. A festészeti szakosztályból Déry Béla a külföldön rendezendő kiállításokra százötvenezer pengő költségvetési elkülönítését kérte, külön számot adva a műbarátok szakosztályának működéséről. Legvégül a záró ülést vezető Ugron Gábor bejelentette, hogy megalakul a Magyar Irodalmi és Művészeti Szövetség.

A szövetség megalakulásának időpontjáról s tagságáról nem ejtett szót, mint ahogy arról sem, hogy hamarosan összehívják a Magyar Írók Egyesülete tisztújító közgyűlését. Ami a hónap végén, november 25-én le is zajlott. Az eseményről a Pesti Napló két nappal később a cikk címébe és alcímébe ugratta a leglényegesebbnek tartottakat: *„Egységet az irodalomban!” – sürgette a MIE vasárnapi közgyűlésének minden szónoka. Tiszteletbeli elnökké választották József főherceget, elnökké Vojnovich Gézát.* A tudósítás további tiszteletbeli tagokat nevezett meg, a már megválasztott Klebelsbergen, aztán Vass József munkaügyi és népjóléti miniszteren és Rákosi Jenőn kívül Berzeviczy Albertet és Herczeg Ferencet. A beszédek közül hármát idézett a lap. Az elnökét, aki azt hangsúlyozta, hogy „be kell temetni azt a szakadékot, amely az irodalom két részre szakadása következtében állott elő”. A főherceget, aki rámutatott arra, hogy „a magyar irodalom mindenkor erős vár volt, amely feltartóztatta a veszedelmeket”. És a kultuszminiszterét, hosszabban. „Én azt hiszem [...], hogy a politikából szivárgott át az irodalomba az a véleményeltérés, amely két pártra osztotta a magyar irodalmat. A szakadás oka a morbus Hungaricus volt” – már a felütés szokatlan volt a politika (a politikusok) felelősségének korábban Schöpflin Aladár hangoztatta felvetésével, nem különben a folytatás: – Nagyon távol áll tőlem, hogy azt indítványozzam, hogy ezek a viták szűnjenek meg. Ezekre a vitákra nagy szükség van, ez az eszmék harca, amely azonban soha emberek harcává ne fajuljon. Meg vagyok győződve arról, hogy ebben a mi egyesületünkben is lesznek legellentétebb irányzatú férfiak és nők, de kell, hogy egymás személyét mindenki megbecsülje. Különösen most van szükség zárt, tömör sor alkotására, amikor megint divatba kezd jönni az, hogy a kultúrát luxusnak tekintjük. Éppen mi nem engedhetjük meg magunknak azt a luxust, hogy elhanyagoljuk az irodalmat.”

A közgyűlést díszebéd követte, ahol több pohárköszöntő hangzott el. Surányi Miklóssé mellett Móricz Zsigmondé is, aki azt fejtegette, hogy „a költő, az író sohasem fogja engedni, hogy lesodorják az ideálok nemes szolgálatának útjáról”. Alig telik el azonban két év, s tapasztalnia kell a „lesodrás” szándékát és erejét. Pekár Gyula így ír róla: „Ő bárgyu magyar türelem, mikor szakad el végre már fonalad. Hérosztratoszi csoda, hogy egy ilyen, sosem vezeklett ember még vezérként nyithassa ki a száját magyar földön. Minden más hazában a közvélemény vihara elsöpörné őt” (*A Petőfi Társaság elnökének éles támadása a cseheket dicsérő Móricz Zsigmond ellen*, Magyarország, 1931. márc. 17.). Klebelsberg ekkor még – majdnem fél esztendeig – miniszter. Újabb gyógymódot kellett volna ajánlania a morbus Hungaricus ellen, miután a MIE közgyűlésén javallottakat nem fogadták el. Az utóbbi csalódással tölthette el – pályája egészére viszont úgy tekinthetett vissza, mint aki mindent megtett azért, nehogy „elhanyagoljuk az irodalmat”.

Kedves Olvasóink!

A Kortárs folyóirat aktuális számát az **Írók Boltjában**, valamint az alábbi helyeken biztosan megtalálja:

Budapest: Árkád (Relay és Inmedio), Blaha Lujza tér (Relay), Boráros tér (Relay), MOM Park (Inmedio), Nyugati téri aluljáró (Relay), Széll Kálmán tér (Relay)

Debrecen: Árkád Fórum (Inmedio), **Eger:** Széchenyi út (Inmedio), **Győr:** MÁV váróterem (Relay), **Miskolc:** Szinvapark (Inmedio), **Solymár:** Auchan (Inmedio), **Sopron:** Széchenyi tér (Inmedio), **Szeged:** Dugonics tér (Inmedio)
